

IRODALMI SZEMLE.

Az erdélyi szászság multja vagyoni önkormányzatára vonatkozólag.

Irta *Kis Bálint*. Gyulafehérvárt, 1900. VI. 203.

„Eljött már ideje“ — mondja az író az előszóban — „kétségbevonhatlan hiteles oklevelek világánál s teljes történelmi hűséggel mutatni be a szászság multját, főleg a maig is önkormányzatilag kezelt vagyonyügyekre vonatkozólag . . .“ A könyv átolvasása után az olvasónak el kell ismernie, hogy a szerző a tényeket elfogulatlanul törekedett előadni, a mi tényleg sikerült is neki.

A mű a szerző beosztása szerint három részből áll: I. A szászság népe. II. A Királyföld. III. A közvagyon. Az első kettő tulajdonképen bevezetése a harmadik résznek, mely a szász közvagyon történetét tartalmazza.

Az első rész a betelepedés módjáról, idejéről és a telepéseknek adott jogokról szól. Fejtegetése folyamában a szerző főrokvése arra irányúl, hogy kimutassa, hogy már a betelepedés korában más népelemek is voltak a szászsoknak adományozott területeken. Nem kevesebb gondot fordított annak meghatározására, hogy milyen eredetűek voltak a szászsoktól megszállott területen belül fekvő vármegyei részecskék? És ezt úgy magyarázza, hogy ezek a részecskék már a szászsok betelepítése előtt magánbirtokok és annak következtében már előbb vármegyei területek voltak.

A második részben a hét székről, (tulajdonképen nyolcz volt), a két székről, Brassó és a Barezaságról, Bszterczéről s vidékéről szól; adja az egyes területek történetét és vázlatosan ismerteti a szász „nemzet“ vagy „universitás“ keletkezését ezen területileg egymástól elválasztott, jogilag egymástól különböző részekben. Azután bővebben tárgyalja az ezen területekhez történt „hozzákeblezések“ történetét. (Talmács, Radna, Ebesfalva.)

Ez az a széles alap, a melyre a III. könyvben a tulajdonképpen i théma fejtegetését fekteti. Ebben eleinte a városok közvagyonáról szól. Tárgyalásának vezérfonala ez: Nagyobb közvagyonra csak Brassó és

Szeben tettek szert. Már a XVI. sz. előtt Brassó városának több faluja volt, úgymint: Ujfalu, Vledény, Zernest, Uj-Tohán stb. 1498-ban II. Ulászló Brassónak zálogba adta Törcsvárat a hozzátartozó kilencz faluval együtt 10 évre; 1508-ban aztán további 25 évre adta át „igazgatásra és a király és örökösei részére való fentartásra“. De a vár tovább is a város birtokában maradt. A vár tulajdonképpen nem volt eladományozható, mert koronajószág volt. A fejedelmek korában többször szőnyegre került ezen ügy az országgyűléseken. Az 1650-iki medgyesi országgyűlés végkép elintézte a dolgot. A brassaiak a várat tovább is birhatták bizonyos föltételek alatt, 1657-ben a fejedelem új adománylevelet állított ki a városnak. „Igy tehát végfejlődésül csakugyan elvitázhatlan adományosa lett Brassó községe a törcsvári uradalomnak“.

1427-ben Szeben városa nyerte adományképen az eltörölt szebeni prépostság birtokait: Ruzt, Nagy- és Kis-Ekemezőt. 1477-ben a „szűz Mária prépostság“ Mátyás királytól kapta a kerzei apátság birtokait, de később a városra, mint a templom patronusára, ment át a birtoklási jog.

A „hét bírák jószágainak“ alapját az 1472-ben Szeben városának és a hétszékbeli szászoknak adományozott Omlás képezte, a hozzá tartozó falvakkal és birtokokkal. Hozzá kerültek 1575-ben Sinna és Orláth.

A szerzőnek sikerült meglehetősen világos képet adni ezen bonyolult viszonyokról; bár időnként nem lehet pontosan meghatározni, hogy mi volt Szeben birtoka és mi a hét bíráké.

Ezen kép kiegészítéséül a szerző hozzá fűzi a tulajdonképeni összes Királyföld, az universitas vagyonának a megszerzési módját, ámbár az sokkal később történt. 1768-ban ugyanis Mária Terézia elzálogosította a szász nemzetnek a fogarasi uradalmat a hozzátartozó 17 egész faluval és 19 jószággrészszel együtt, 200,000 frtért 99 évre. A kiváltás csak 1874-ben történt meg 623,015 frtért.

A fejedelmi kor a szászokra nézve ezen birtokukban való megszilárdulás korszaka volt. Ezen időbe esik egyszersmind a „házvételek“ és „czirkálások“ fölötti tusa a szászok és a másik két nemzet között.

A „publica administatio és oeconomica domestica“ ebben az időben a Királyföldön ugyanazon személyek kezében volt. A nemzet vagyonának kezelése fölött csak a nemzet maga döntött. Minthogy az adózási terhek a XVI. század vége felé elviselhetetlenekké váltak (1611-től 1689-ik a portai adó 25 frtról 250-re emelkedett), a közös vagyon jövedelmeit ezen terhek könnyítésére fordították; de ezenkívül még másfél milliót vettek kölcsön. Ehez járult még a közvagyon rossz kezelése, a mi egy ellenőrzési bizottság föllállítását eredményezte (1761). 1772-től fogva a szász tisztviselőknek a számadásokat minden év végén be kellett küldeniök a tartományi számvevőségeknek és 1803-tól fogva a költségvetést is.

1834-től fogva a nemzeti pénztárból és a hét bírák pénztárából mindegyik szék vagy kerület „adjutumot“ kapott, hogy hivatalnokaikat kellően fizetni képesek legyenek. 1836-tól fogva „az evangélikus lelkészek és tanítók illetményei is belevonatnak a közvagyon jövedelméből fedezett közszükségletek körébe“, de még igen csekély arányban.

1850-ben az abszolutizmus kora kezdetén a szász universitas Salmen ispán indítványára egyhangúlag elhatározta, hogy a nemzet és a hét bírák vagyonából a főconsistoriumnak évenként 50,000 frtot fizessenek és pedig 5 szász főgymnasium és 6 felsőbb népiskola segélyezésére. A következő évben a „contingensek“ fizetését is fel-fügesztették. A „Widmung“ 1851-ben Thun kultusminister közbenjárása következtében megnyerte a legfelsőbb jóváhagyást. De ezen határozat végrehajtása felett egészen 1859-ig vitázott az osztrák kultusminister a belügyministerrel és Erdély kormányzójával. Véggépeni méltányos elintézését a dolog csak 1876. XII. törvénycikk által nyert.

Igen alaposan tárgyalja szerző az abszolutizmus korát és mély bepillantást enged a két osztrák ministerium közötti harcra.

Sikerült a szerzőnek élénk képet festeni a „szászság vagyoni önkormányzatáról“ is. Chronologiai rendet ugyan némelykor nem tart az egymáshoz tartozó ügyek együtt tárgyalása végett. Látszik, hogy a beosztásánál küzdött a viszonyok bonyolultságával, így néhány ismétlést nem kerülhetett el.

A művet mindenkinek ajánlhatjuk, a ki bepillantást akar szerezni a mostan is még mint „közművelődési hatóság“ fennálló szász egyetem multjáról.

Connert János.

Magyar közjog.

Irta dr. *Kmetty Károly*, Budapest, 1900. Politzer Zsigmond és fia kiadása. Ára 8 korona.

A kiegyezés óta körülbelül hat nagyobb közjogi munka látott napvilágot. Képviselőházi tárgyalásainkat, politikai életünket a közjogi kérdések dominálják, s az említett művek mellett kötetekre menne az a sok kisebb-nagyobb értekezés, mely folyóiratainkban megjelent. Mialatt a külföldön már a nagy gazdasági kérdések léptek előtérbe, nálunk a közjogi megtartotta vezérszerepét, nem hiába nevezik a magyart *Werbőczy* nemzetének.

S hogy az eddig megjelent munkák dacára sincs még kimerítve minden kérdés, (noha ha valami, úgy a közjog majd minden része bő és sokoldalú megvilágításra talált), mutatja az, hogy az előttünk fekvő munka szerzője oly szempontokból kiindulva írhatta meg művét, hogy megtaláltuk benne azt, a mi közjogi irodalmunkban nélkülözhetetlenné teszi, s az újság és érdekesség, de legfőképen az *eredetiség* becsével ruházza föl.